سلامت و آموزش در دوران کودکی
JOURNAL OF CHILDHOOD HEALTH AND EDUCATION

2026. Volume 7. Issue 1

Research Paper

Identifying the Components of Educational Development in Iranian Schools: A Qualitative Study

Iraj Hamidi[1], ***Saeed Beheshti**[2], **Najmeh Vakili**[3]

1. Department of Educational Studies and Curriculum Planning, SR.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran.
2. Department of Philosophy of Education, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran.
3. Department of Psychology and Educational Sciences, CT.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Use your device to scan and read the article online

Citation Hamidi, I., Beheshti, S., & Vakili, N. (2026). [Identifying the Components of Educational Development in the Realm of Iranian Schools: A Qualitative Study (Persian)]. *Journal of Childhood Health and Education*, *7(1)*, 64-77. https://doi.org/10.22034/JECHE.7.1.438.1

https://doi.org/10.22034/JECHE.7.1.438.1

Received: 23 Nov 2025
Revised: 14 Jan 2026
Accepted: 21 Mar 2026

ABSTRACT

Background and Aim An effectively developed education system plays an important role in improving school quality. In this regard, identifying the factors that affect educational development can help ensure quality education. Accordingly, the present study aimed to identify the components of education development in Iranian schools.

Research Methods This is a qualitative study based on grounded theory. The data were collected using semi-structured interviews. The participants were 12 school teachers who were selected through purposive sampling until theoretical saturation was reached. The data were analyzed using thematic analysis.

Results From the interviews, three main themes (human, educational, and managerial) and 15 subthemes were extracted. The sub-themes of the human theme included: Teacher and student development; changing and correcting teachers' and students' perspectives; spirit of inquiry and critical thinking; strengthening the spirit of research and exploration; identifying development; and strengthening the creativity and exploratory spirit. The sub-themes for the educational theme included: examining the current educational state, defining the desired state, transformation of attitudes towards education, integrating school curricula with global trends, and in-service training. The subthemes of the managerial theme included: Managerial commitment to education, financial support, transformation of managerial mindsets, and development of a future vision.

Conclusion To develop education in Iranian schools, it is necessary to address the identified human, managerial, and educational factors simultaneously. Therefore, in future policy-making in this field, the combination of these factors should be considered.

Keywords Transformation, Educational development, School, Educational system

Corresponding Author:
Saeed Beheshti, Professor.
Address: Department of Philosophy of Education, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran.
Tel: +98 (912) 3905391
E-Mail: beheshti@atu.ac.ir

Copyright © 2026 The Author(s);
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC-By-NC: https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.en), which permits use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes.

سلامت و آموزش در دوران کودکی
JOURNAL OF CHILDHOOD HEALTH AND EDUCATION

Extended Abstract

Introduction

Widespread economic, political, and socio-cultural transformations have presented organizations and managers with new challenges. Organizational development, increasing competition, the emergence of new paradigms of total quality management, and especially customer-centricity, have highlighted the growing importance of these concepts in the production, consumption, and investment systems. Meanwhile, educational systems are inevitably required to review their policies and programs, as fundamental reforms in education, as a basis for human capital development, play a key role in advancing the country's development goals. One effective reform in this regard is the adoption of more flexible and dynamic structures that facilitate greater active participation of all stakeholders of the education system, including parents, managers, teachers, administrative staff, and students, in decision-making processes. This, in turn, enhances the efficiency and effectiveness of educational systems.

In recent years, the role of development in Iranian schools, particularly focusing on human resources, has received serious attention. This attention is particularly important in primary schools, as the foundation for sustainable development is laid during early childhood. Development, beyond mere growth and progress, is a qualitative, multidimensional transformation and the enhancement of human competencies. This concept encompasses changes in behavioral and social patterns, and even in the nature of phenomena. In human development, it is important to revive motivation and to pay attention to the individual's existential depth before creating motivation. The root of development lies deep within, and its foundation is in childhood. This research aims to identify the key components for "educational development" in Iranian schools. The main research question is: What components are essential for achieving this goal?

Research Methods

This is a qualitative study with a phenomenological method. The participants were 12 school teachers (7 men and 5 women) residing in Alborz and Qazvin provinces of Iran, who were selected using a purposive sampling method and after reaching theoretical saturation by individual interviews. Data collection was conducted by narrative interviews using open-ended and semi-structured questions. Accordingly, the narrative of development in Iranian schools was re-examined, and the contexts for its formation were identified based on experts' work experiences. Interviews lasting 45-60 minutes were audio recorded and then transcribed verbatim. The interview texts were studied line by line, and basic themes were extracted. The data were analyzed using thematic analysis based on Colaizzi's seven-step method. The trustworthiness of the data was assessed based on four criteria: Credibility, confirmability, dependability, and transferability.

Results

Based on the results, the model of educational development in Iranian schools from the perspective of teachers included three main themes and 15 sub-themes. The main themes included human factors, educational factors, and managerial factors. The sub-themes of the human theme included: Teacher and student development; changing and correcting teachers' and students' perspectives; spirit of inquiry and critical thinking; strengthening the spirit of research and exploration; identifying development; and strengthening the creativity and exploratory spirit. The sub-themes for the educational theme included: examining the current educational state, defining the desired state, transformation of attitudes towards education, integrating school curricula with global trends, and in-service training. Furthermore, the subthemes of the managerial theme included: Managerial commitment to education, financial support, transformation of managerial mindsets, and development of a future vision.

Conclusion

The findings of this research indicate that applying educational development in Iranian schools requires attention to key components in three main categories (human, educational, and managerial). The human theme emphasizes that the identified factors can lead to human transformation in schools, especially in childhood. The educational theme indicates that it is necessary to change attitudes, align education with global developments, derive content from students' needs, create an environment rich in inquiry and participation, and move from product orientation to question orientation. The managerial theme indicates that managerial development requires a clear vision, long-term planning, specialized staff, innovative strategies, the establishment of think tanks, adequate budget allocation, and the utilization of teachers' opinions and the delegation of authority to them.

Hamidi., et al. (2025). Identifying the Components of Educational Development in the Realm of Iranian Schools. *J Child Health Educ: 6*(4), 64-77.

Ethical Considerations

Compliance with ethical guidelines

All ethical principles were considered in this study. Participation in this research was voluntary. Participants could withdraw from the interview or decline to answer questions that were uncomfortable for them. Also, the conversations were recorded with their consent. They participated in the research with the assurance that their confidentiality and anonymity would be maintained.

Funding

The article was extracted from the doctoral dissertation of Iraj Hamidi in the field of philosophy of education, at the Faculty of Islamic Education, Islamic Azad University, Sciences and Research branch. This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Authors contributions

Data collection, data analysis, initial draft preparation: Iraj Hamidi; Conceptualization, methodology, validation and supervision: Saeed Beheshti; Methodology, editing & review: Najmeh Vakili.

Conflict of interest

The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

The authors would like to thank all participants who participated in this study for their cooperation.

سلامت و آموزش در دوران کودکی
JOURNAL OF CHILDHOOD HEALTH AND EDUCATION

مقاله پژوهشی

شناسایی مؤلفه‌های توسعه تعلیم‌وتربیت در قلمرو مدارس ایران: یک مطالعه کیفی

ایرج حمیدی[۱]، *سعید بهشتی[۲]، نجمه وکیلی[۳]

۱. گروه مطالعات تربیتی و برنامه‌ریزی درسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
۲. گروه فلسفه تعلیم و تربیت، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.
۳. گروه روانشناسی و علوم تربیتی، واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

Use your device to scan and read the article online

Citation Hamidi, I., Beheshti, S., & Vakili, N. (2026). [Identifying the Components of Educational Development in the Realm of Iranian Schools: A Qualitative Study (Persian)]. *Journal of Childhood Health and Education*, *7(1)*, 64-77. https://doi.org/10.22034/JECHE.7.1.438.1

https://doi.org/10.22034/JECHE.7.1.438.1

تاریخ دریافت: ۰۲ آذر ۱۴۰۴
تاریخ اصلاح: ۲۴ دی ۱۴۰۴
تاریخ پذیرش: ۰۱ فروردین ۱۴۰۵

چکیده

زمینه و هدف درگیری تعلیم‌وتربیت مبتنی بر توسعه اثربخش، نقش بی‌بدیلی در بهبود کیفیت مدارس دارد، لذا شناسایی مؤلفه‌های توسعه تعلیم‌وتربیت می‌تواند نقش مهمی در کیفیت‌بخشی به آموزش در سطح ملی ایفا کند. بر همین اساس پژوهش حاضر با هدف شناسایی مؤلفه‌های توسعه تعلیم‌وتربیت در قلمرو مدارس ایران طراحی شد.

روش پژوهش رویکرد پژوهش، کیفی از نوع نظریه داده‌بنیاد (Grounded Theory) بود و داده‌های مطالعه با استفاده از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته صورت گرفت. مشارکت‌کنندگان پژوهش شامل معلمان مدارس بود که از بین آن‌ها ۱۲ نفر با نمونه‌گیری هدفمند تا رسیدن به اشباع نظری انتخاب شدند. داده‌ها با تکنیک تحلیل مضمون تجزیه‌وتحلیل شدند.

یافته‌ها یافته‌های استخراج‌شده مبتنی بر مصاحبه‌ها نشان داد مؤلفه‌های توسعه تعلیم‌وتربیت در قلمرو مدارس ایران مستلزم توجه به ۳ مقوله اصلی شامل مقوله انسانی، آموزشی و مدیریتی و ۱۵ مقوله فرعی شامل، توسعه معلم و دانش آموز، تغییر واصلاح زاویه دید معلم و دانش‌آموز، روحیه پرسشگری و تفکر انتقادی، تقویت روحیه پژوهش و جست‌وجوگری، شناسایی توسعه، تقویت روحیه خلاقیت و اکتشاف، بررسی وضعیت موجود آموزش، ترسیم وضعیت مطلوب، تغییرات نگرش به آموزش، پیوند زدن آموزش مدرسه به تحولات جهانی، آموزش ضمن خدمت، توجه مدیران به آموزش‌وپرورش، حمایت مالی، تغییرات نگرشی مدیران و ایجاد چشم انداز به آینده است.

نتیجه‌گیری به‌منظور توسعه تعلیم‌وتربیت، در نظر گرفتن مقولات نیروی انسانی، مدیریتی و آموزشی به‌صورت توأمان ضرورت دارد. بر همین اساس در هر سیاست‌گذاری در این زمینه باید ترکیب این سه مؤلفه را با هم مد نظر قرار داد.

کلیدواژه‌ها تغییر و تحوّل، توسعه تعلیم‌وتربیت، مدرسه، نظام آموزشی

* **نویسنده مسئول:**
دکتر سعید بهشتی
نشانی: تهران، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، گروه فلسفه تعلیم و تربیت.
تلفن: ۳۹۰۵۳۹۱ (۹۱۲) ۹۸+
رایانامه: beheshti@atu.ac.ir

Copyright © 2026 The Author(s);
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC-By-NC: https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.en), which permits use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes.

مقدّمه

تغییرات اقتصادی، سیاسی، اجتماعی- فرهنگی جوامع به‌گونه‌ای است که سازمان‌ها و مدیریت آن‌ها را با دگرگونی فوق‌العاده مواجه ساخته است. تغییرات مهمی مانند توسعه سازمانی، رقابتی شدن خدمات و ظهور الگوهای مدیریت جدید مبتنی بر الگوی مدیریت کیفیت جامع‌نگر[1] و از همه مهم‌تر مشتری‌محوری که از ویژگی‌های نظام جدید تولید، مصرف و سرمایه‌گذاری است به‌وضوح اهمیت یافته است (مهرعلیزاده و همکاران، ۱۳۹۴). چنین شرایطی باعث شده است نظام‌های آموزشی نیز به بازنگری در سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های خود بپردازند، چراکه اصلاحات اساسی در آموزش‌وپرورش به‌دلیل توسعه سرمایه انسانی می‌تواند تسهیل‌کننده و اثربخش در امر توسعه کشور باشد (سودیرجونو[2]، ۲۰۲۰؛ افندی[3]، ۲۰۲۰). یکی از اصلاحات اثرگذار از منظر توسعه تعلیم‌وتربیت[4]، توسل به ساختارهای انعطاف‌پذیر و پویا است، چراکه نویدبخش مشارکت بیشتر طبقات متفاوت جامعه ازجمله والدین، مدیران، معلمان، کارکنان اداری مدارس و دانش‌آموزان در فرآیند تصمیم‌گیری خواهند بود که درنهایت موجبات اثربخشی و کارآمدی نظام‌های آموزشی را فراهم می‌آورد (مرادی و امین بیدختی، ۱۳۹۸؛ لیدر، کولومبو و نرلینو[5]، ۲۰۲۱؛ کورنیتو[6]، ۲۰۲۱).

به همین دلیل در سال‌های اخیر یک تحرک گفتمانیِ جدی در باب نقش توسعه در مدارس ایران مورد توجه قرار گرفته است و توجه به نیروی انسانی صورت می‌گیرد (ذوالفقاری و همکاران، ۱۴۰۴). توجه به این مقوله به‌خصوص در سال‌های اوّل کودکی اهمیت بیشتری دارد (روحانی و آشوری، ۱۴۰۴؛ هدایتی ورکیانی و همکاران، ۱۴۰۴؛ طالبی و همکاران؛ ۱۴۰۴؛ باقرپور و همکاران، ۱۴۰۴). رنانی (۱۴۰۲) درباره مسئله توسعه در ایران، توسعه را متشکل از قوس صعود و نزولی می‌داند که از کودکی آغاز می‌شود و به کودکی ختم می‌شود، توسعه یعنی توالی مستمر رفتن‌ها، رسیدن‌ها و دوباره شروع کردن‌ها.

رنانی (۱۴۰۲) در تفاوت رشد[7]، پیشرفت[8] و توسعه[9] نظر دارد؛ اینکه نباید در آموزش‌وپرورش رشد، پیشرفت و توسعه را یکی دانست. رشد تکثیر وضع موجوداست، پیشرفت در مرحله بالاتری از رشد و به معنای وضع موجود را با فناوری بهتری تکثیر و ارتقا دادن است، هر دو کمی هستند. رشد یک بُعدی است، اما توسعه به معنای تحول کیفی در پدیده موجود است، توسعه به معنای تغییر در خلق‌وخوی فردی و الگوهای رفتاری، اجتماعی و حتی ماهیت پدیده‌هاست. توسعه کیفی‌ست، چند بُعدی‌ست و افزایش در شایستگی انسانی است.

طبق گفته کریمی (۱۴۰۰) در مورد توسعه انسانی، توجه به توسعه خود شخص، هیچ کس نمی‌تواند جهان معنا را کشف کند مگر آنکه خود را در جهان معنا کشف کند، هیچ‌کس نمی‌تواند نور جهان را ببیند مگر آنکه در خود نوری ببیند، هیچ کس نمی‌تواند بی‌آنکه ازخودگذشته باشد به خود بازگردد، هیچ کس نمی‌تواند به فراتر از خود برود مگر آنکه در خود فرو رفته باشد. هیچ‌کس نمی‌تواند با اندیشه نو تغییر کند مگر وجودش نو شود، این نوشدگی وجود است که به ذهن اجازه می‌دهد اندیشه‌های نو را خلق یا فهم کند و توسعه اتفاق افتد، اشاره دارد به اینکه ما در توسعه انسانی، قبل از ایجاد انگیزه باید احیای انگیزه صورت گیرد. و دیگر توسعه در کودکی اتفاق می‌افتد، درحقیقت، اساس بلندی نه برارتفاع که بر عمق است و براساس رفعت و سربلندی، نه در بالا رفتن، که در فرو رفتن است. همان سان که رشد درختان را، نه از ساقه‌های سربه فلک‌کشیده آن‌ها، بلکه از ریشه‌های فرو رفته‌شان در خاک می‌سنجد، پس ریشه و پایه توسعه کودکی است (کریمی، ۱۴۰۱).

در مورد توسعه و تغییر آموزشی در مدارس ایران باید گفت از راه پرسش است که مسئله‌ها رونمایی می‌شود. پرسش است که بر طبل تغییر با هدف بهسازی می‌کوبد. پرسش است که حقوق فردی و اجتماعی را مطالبه می‌کند. پرسش است که جریان زایایی و پیش رفتن را پیش می‌راند؛ و پرسش است که می‌تواند توسعه از نوع توسعه ایرانی را فرابخواند. اما شواهد گویای این است که مدارس ایرانی با پاسخ عجین شده است، پاسخ‌هایی که قابل‌اثبات نیست، پاسخ‌هایی که امکان به پرسش گرفتن از آن‌ها وجود ندارد. پاسخ‌هایی که به وضعیت موجود مشروعیت می‌بخشند. پاسخ‌هایی که دانش‌آموزان باید در میدان مدرسه حفظ و تکرارکنند (قربانی، ۱۴۰۲).

در بعد مدیریتی توسعه، رویکردها و رهیافت‌های توسعه را نمی‌شود داد یا وارد کرد! بلکه رویکردها از جنس فرآیندهاست و ساخته می‌شود. فراورده‌ها را می‌توان خرید، اما فرآیندها را باید ساخت، امروزه هر فرد، عضو و موتور توسعه و نوسازی اجتماعی است. توسعه از جنس تحول درونی یک ملت است، نمی‌شود جمع کرد، توسعه مستلزم به‌کارگیری چشم‌اندازهای فراگیر، برنامه جامع و تلاش همه‌جانبه و خستگی‌ناپذیر آحاد مردم و دولت از وجه نظری و عملی است. توسعه هر جامعه نیازمند مدل‌دهی و راهبرد عینی اختصاصی همان جامعه است که در فرآیند تحول آن زاده می‌شود و وارداتی نیست؛ هر مدلی را نمی‌توان کپی و استفاده کرد، زیرا هر مدلی خواص خودش را دارد پس از بُعد مدیریتی باید در این توجّه ویژه‌ای کرد (قربانی، ۱۴۰۲).

1. Total Quality Management (TQM)
2. Sodirjonov, M
3. Efendi, S
4. Educational Development
5. Leider, C; Colombo, M; Nerlino, E
6. Cornito. C
7.1. Growth
8.2. Progress
9.3. Denelopment

توسعه از بُعد انسانی، آموزشی و مدیریتی این است که آموزش‌وپرورش که صحنه‌پرداز یادگیری می‌باشد، به فرآیند توانمندسازی (دست، قلب و ذهن) افراد اعم از والدین و کارگزاران آموزشی یاری می‌رساند تا مدرسه‌ای بسازند که همه افراد آن بکوشند از یکدیگر بیاموزند، معلمان از پرسش‌های دانش‌آموزان استقبال کنند، والدین به سؤالات فرزندان خود به چشم گوهری انسانی بنگرند، دانش‌آموزان بیشتر به دنبال فهم مسئله باشند تا پاسخ صحیح آن، سیاست‌گذاران و تصمیم‌سازان آموزشی جسارت پرسیدن، شجاعت دانستن و پذیرش مسئولیت‌های اجتماعی ناشی از آگاهی را برانگیزند، برنامه‌ریزان آموزشی و درسی تنوع روش‌ها و منابع برای رسیدن به حقایق علمی را به رسمیت بشناسند و بیش از دانش بر مهارت‌های زندگی تأکید کنند، مدیران آموزش بیش از نتیجه به بهبود فرآیندهای عملی بیندیشند، مربیان امکان خطای آدمیان را بپذیرند و تلاش برای جبران آن را محترم بشمارند، توسعه تغییر لنز و تغییر دید و نگاه از زاویه دیگراست. توسعه مدرسه را متعلق به انسان‌ها دانستن، فضای مدرسه را فضای پیوند و گفت‌وگو ایجاد کردن، مدرسه را به جهان پیوند زدن و غیره است، توسعه در مدرسه هم بازتولید فرهنگ است و هم تولید فرهنگ، مدرسه وظیفه‌اش تغییر است، معلم کارگزار تغییر، خود نماد تغییر است و هم امکان تغییر را فراهم می‌کند، مهم‌ترین مسئله توسعه، مسئله انسان است و اگر انسان نباشد هیچ چیز و هیچ مسئله دیگری معنا ندارد (فاضلی، ۱۴۰۰؛ فاضلی، ۱۳۹۷).

اپل[10] (۲۰۱۰) به نقش آموزش در تغییر جامعه پرداخته و نتایج یافته‌های خود را تلاش برای جنبش در سراسر جهان با ایجاد تغییرات ذکر کرده است. به بیان دیگر هدف اصلی از آینده‌نگری کسب آگاهی درباره رویدادهای نامشخصی است که احتمالاً در آینده روی خواهد داد. ازطرفی تحوّل و آینده برای همه مهم است، به‌ویژه اینکه باقی عمرمان را در آن می‌گذرانیم. آینده متحوّل زنجیره فرداهایی است که در پیش روست و برای آیندگان از اهمیت بیشتری برخورداراست. کریمی (۱۴۰۱) می‌گوید: هر پرسشی باید خلق‌کننده «پاسخی فضاگشا» برای تولید و صورت‌بندی «پرسشی ساخت‌گشا»به قصد راه یافتن به افقی والاتر و نگاهی گشوده‌تر باشد. هر پیشرفتی در علم و هنر و صنعت نیز مرهون طرح پرسش‌های تازه، فرا رفتن از پاسخ‌های به‌دست‌آمده و یورش ساختارشکنان به قالب‌های کهنه‌پرستانه بوده است.

کریمی (۱۴۰۰) در پژوهشی اشاره می‌کند که در فرایند تعلیم‌وتربیت پیشرفت‌گرا باید کنش‌ها و مشارکت دانش‌آموز در فرایند آموزش را برجسته کرد، لذا در فرایند توسعه‌گرایی در تعلیم‌وتربیت تأکید کمتری به نتایج رفتاری و نمره پایایی می‌شود. قربانی (۱۴۰۲) هم به تفکر انتقادی در توسعه اشاره دارد و بر این باور است که مدارس باید به جای نقّالی، نقادی مد نظر قرار دهند. کریشنا مورتی[11] (۱۹۵۳) نیز بر این باور است که آموزش‌وپرورش رسمی، ذهن را به جای پرسش، به سمت انطباق با شرایط سوق می‌دهد. ویلینگهم[12] (۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان «چرا دانش‌آموزان مدرسه را دوست ندارند» به پرسش و تفکر انتقادی تأکید می‌کند و بر این باور است که مدرسه برای بسیاری از ما یاد تور کلاس‌های ملال‌آور، تکالیف گیج‌کننده و اضطراب امتحان است. ازاین‌رو توجه به توسعه مدارس[13] می‌تواند نقش بسزایی در پرورش آینده‌سازان جامعه ایفا کند. لذا هدف پژوهش شناسایی مؤلفه‌های توسعه تعلیم‌وتربیت در قلمرو مدارس ایران بود. بر همین اساس این پژوهش درصدد پاسخ به این سؤال بود که «توسعه تعلیم‌وتربیت در قلمرو مدارس ایران مستلزم چه مؤلفه‌هایی است؟»

روش پژوهش

طرح پژوهش و شرکت‌کنندگان

رویکرد پژوهش حاضر کیفی و از نوع پدیدارشناسی بود. مشارکت‌کنندگان بالقوه پژوهش، همه فعالان تعلیم‌وتربیت بودند که در استان البرز و قزوین تحصیل می‌کردند. ازاین‌رو، با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند ۱۲ صاحب‌نظر و مدیر آموزشی در مصاحبه‌های انفرادی حضور یافتند. بنابراین نمونه پژوهش را ۱۲ فعال آموزشی تشکیل دادند. تصمیم‌گیری برای پایانِ نمونه‌گیری، براساسِ ایده اشباعِ‌نظری بود، بدین معنی که مصاحبه‌ها تا رسیدن به داده‌های تکراری، جایی که چیز جدیدی اضافه نمی‌شد، ادامه یافت. گردآوری داده‌ها با استفاده از روش مصاحبه‌روایی انجام گرفت (حیدری و منصوری،۱۴۰۰)؛ براین‌اساس، روایتِ توسعه در مدارس بازخوانی شد و زمینه‌های شکل‌گیری آن براساس تجربیاتِ‌شان در زندگی کاری، مشخص شد. مصاحبه‌های ۴۵ تا ۶۰ دقیقه‌ای به‌وسیله ضبط صوت، ضبط شدند. سپس، در محیط وُرد (Word) و به‌صورت کلمه‌به‌کلمه پیاده‌سازی و تایپ شدند. متن مصاحبه‌ها خط‌به‌خط مطالعه شدند و مضامین پایه از آن استخراج شد.

معیار ورود شامل دارا بودن مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد یا دکتری، حداقل ۵ سال سابقه تدریس در مدرسه، دغدغه و تجربه عملی مرتبط با موضوع پژوهش، تمایل به شرکت آگاهانه در مصاحبه بود.

همچنین معیارهای خروج شامل عدم تمایل در به اشتراک‌گذاری دیدگاه‌های نقادانه، عدم تکمیل فرایند مصاحبه و سابقه تدریس کمتر از ۵ سال در نظام آموزش عمومی بود.

10.2. Aple, M

11.2. Krishna, M
12.3. Willingham, S
13. Schools Development

ابزار پژوهش

مصاحبه‌نیمه‌ساختاریافته

ابزار گردآوری داده‌های در پژوهش حاضر، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته عمیق مبتنی بر رویکرد گراندد تئوری بود. راهنمای مصاحبه باتوجه‌به هدف پژوهش و مرور مطالعات پیشین تدوین شد. به‌منظور بررسی روایی محتوایی مصاحبه، سؤالات اولیه مصاحبه در اختیار چهار نفر از متخصصان تعلیم‌وتربیت و متخصصان حوزه کیفی قرار گرفت تا میزان تناسب، وضوح و شفافیت سؤالات را ارزیابی کنند. براساس پیشنهادهای چهار صاحب‌نظر،اصلاحات لازم اعمال گردید. نتایج ارزیابی متخصصان در جدول شماره ۱ ارائه شده است.

به‌منظور بررسی پایایی داده‌ها، از روش توافق درون کدگذار و بین کدگذار[14] استفاده شد که میزان توافق بیش از ۹۰ درصد به دست آمد، این میزان بیانگر ثبات و اعتمادپذیری مطلوب داده‌ها است. سؤالات اصلی مصاحبه عبارت بودند از:

«مؤلفه‌های انسانی چگونه توسعه تعلیم‌وتربیت را شکل می‌دهند؟»

«مؤلفه‌های آموزشی چگونه توسعه تعلیم‌وتربیت را شکل می‌دهند؟»

«مؤلفه‌های‌مدیریت‌چگونه‌توسعه‌تعلیم‌وتربیت‌راشکل‌می‌دهند؟»

روش اجرا

پژوهشگر، ابتدا با مراجعه به اداره کل آموزش‌وپرورش و گفت‌وگو با مسئولان مربوطه، مجوز انجام مصاحبه با افراد واجد شرایط را دریافت کرد. سپس با بررسی افراد صاحب‌نظر، مشارکت‌کنندگان واجد ملاک‌های ورود شناسایی شدند. بعد از شناسایی افراد واجد شرایط و هماهنگی با آن‌ها برای مصاحبه و قبل از مصاحبه اهداف پژوهش، شیوه انجام مصاحبه، اصول محرمانگی اطلاعات و حق انصراف در هر مرحله از مصاحبه به اطلاع آن‌ها رسید. مصاحبه‌ها به‌صورت حضوری و در یک محیط آرام و به‌صورت فردی انجام شد. در فرایند مصاحبه با اطلاع مصاحبه‌شونده، مصاحبه‌ها ضبط شدند. مدت مصاحبه بین ۴۵ تا ۶۰ دقیقه بود. مصاحبه‌گر براساس پرسش‌های باز و نیمه‌ساختاریافته، فضایی امن و غیرقضاوت‌گونه برای برداشت‌ها و تجارب مشارکت‌کنندگان فراهم آورد. در موارد ابهام، سؤالات پیگیرانه مطرح شد. پس از اتمام مصاحبه‌ها، فایل‌های صوتی به‌صورت کلمه‌به‌کلمه پیاده‌سازی و با روش هفت مرحله‌ای کلایزی[15] تحلیل شدند.

تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودا[16]، نسخه ۲۰۲۲ صورت گرفت. به‌منظور اطمینان از کیفیت پژوهش، معیارهای اعتبار[17]، قابلیت اعتماد[18]، تأییدپذیری[19] و انتقال‌پذیری[20] مد نظر قرار گرفتند. مراحل تحلیل داده‌ها در پژوهش شامل چند گام متوالی بود. ابتدا متن مصاحبه‌ها چند بار به‌صورت دقیق خوانده شد تا درکی کلی از داده‌ها حاصل شود. سپس عبارات معنی‌دار از متن استخراج و معانی اولیه برای هر عبارت تدوین شد. در گام بعد، معانی مشابه در قالب خوشه‌ها و مضامین سازمان‌دهی شدند. این مضامین در مرحله بعد در یک توصیف جامع از پدیده ادغام گردیدند و ساختار بنیادی تجربه زیسته مشارکت‌کنندگان تدوین شد. درنهایت برای اطمینان از اعتبار نتایج، یافته‌ها به شرکت‌کنندگان بازنمایی شد و تأیید نهایی آن‌ها مبنا قرار گرفت.

یافته‌ها

در پژوهش حاضر، ۱۲ متخصص تعلیم‌وتربیت شرکت کردند که از این ۱۲ نفر ۷ نفر مرد و ۵ نفر زن بودند. از نظر مدرک تحصیلی اکثر شرکت‌کنندگان دارای مدرک دکتری بودند. به‌علاوه ازمنظر حوزه تخصصی، اکثر شرکت‌کنندگان متخصص علوم انسانی بودند. اطلاعات جمعیت‌شناختی شرکت‌کنندگان به تفکیک جنسیت، رشته، محل کار و مدرک تحصیلی در جدول شماره ۲ ارائه شده است.

همان‌گونه که در جدل شماره ۲ مشاهده می‌شود از ۱۲ مشارکت‌کننده پژوهش ۷ نفر مرد و ۵ نفر زن بود. ازنظر تحصیلات، از مجموع شرکت‌کنندگان ۸ نفر دارای مدرک دکتری و ۴ نفر دارای مدرک کارشناسی ارشد بودند. از نظر جنسیت ۸ نفر مرد و ۴ نفر زن بودند. ازنظر حوزه تخصصی، ۸ نفر از شرکت‌کنندگان متخصص حوزه علوم انسانی و ۴ نفر نیز از حوزه علوم پایه بودند.

14. Inter and Intra Coder Agreement

15. Colaizzi's Seven-Step Method
16. MaxQuda Software
17. Credibility
18. Dependability
19. Confirmability
20. Transferability

جدول ۱. روایی محتوایی سؤالات مصاحبه

سؤال	محتوای سؤال مصاحبه	میزان تناسب	میزان وضوح	نظر نهایی متخصصان
۱	مؤلفه‌های انسانی چگونه توسعه تعلیم‌وتربیت را شکل می‌دهند؟	بسیار مناسب	بسیار واضح	تأیید شد.
۲	مؤلفه‌های آموزشی چگونه توسعه تعلیم‌وتربیت را شکل می‌دهند؟	بسیار مناسب	بسیار واضح	تأیید شد.
۳	مؤلفه‌های مدیریتی چگونه توسعه تعلیم‌وتربیت را شکل می‌دهند؟	مناسب	واضح	تأیید شد.

جدول ۲. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی شرکت‌کنندگان

ردیف	کدها	جنسیت	رشته تحصیلی	محل کار	تحصیلات
۱	۱	زن	جامعه‌شناسی	مدرسه	کارشناسی ارشد
۲	۲	مرد	مشاوره	مدرسه	دکترا
۳	۳	مرد	مدیریت آموزشی	مدرسه	دکترا
۴	۴	مرد	آموزش ابتدایی	مدرسه	کارشناسی ارشد
۵	۵	زن	روان شناسی	مدرسه	کارشناسی ارشد
۶	۶	مرد	تحقیقات آموزشی	مدرسه	دکترا
۷	۷	زن	ریاضی	مدرسه	دکترا
۸	۸	مرد	الهیات	مدرسه	دکترا
۹	۹	زن	شیمی	مدرسه	دکترا
۱۰	۱۰	مرد	ادبیات	مدرسه	کارشناسی ارشد
۱۱	۱۱	زن	فیزیک	مدرسه	دکترا
۱۲	۱۲	مرد	زیست	مدرسه	دکترا

سپس به‌منظور پاسخ به سؤال اصلی پژوهش، داده‌ها با استفاده از تحلیل کیفی و مبتنی بر تکنیک کلایزی انجام شده تا تجارب و ادراکات زیسته متخصص آن به‌صورت عمیق شناسایی شوند. پس از بازخوانی مکرر متن مصاحبه‌ها، استخراج معانی اصلی کدگذاری و ترکیب کدها، مضامین اصلی و فرعی (زیرمضمون‌ها) شکل گرفتند. برای تضمین روایی تحلیل، فرایند کدگذاری توسط پژوهشگران مستقل بازبینی شد و اختلاف‌نظرها تا حصول توافق رفع گشت. نتایج در قالب مضامین اصلی و زیرمضامین مرتبط طبقه‌بندی شده و در جدول شماره ۳ به‌صورت منسجم و ساختارمند ارائه شده است.

همان‌گونه که جدول شماره ۳ نشان می‌دهد، یافته‌های حاصل از تحلیل داده‌ها شامل ۳ مضمون اصلی و ۱۵ مضمون فرعی ارائه شده است. مضامین اصلی شناسایی‌شده شامل مقوله انسانی[۲۱]، مقوله آموزشی[۲۲] و مقوله مدیریتی[۲۳] بود. مقوله انسانی شامل ۶ مضمون پایه ازجمله توسعه معلم و دانش‌آموز[۲۴]، تغییر و اصلاح زاویه دید معلم و دانش‌آموز[۲۵]، روحیه پرسشگری و تفکرانتقادی[۲۶]، تقویت روحیه پژوهش و جست‌وجوگری[۲۷]، شناسایی توسعه[۲۸] و تقویت روحیه خلاقیت و اکتشاف[۲۹] بود. مقوله آموزشی شامل ۵ مضمون پایه ازجمله بررسی وضعیت موجود آموزش[۳۰]، ترسیم وضعیت مطلوب[۳۱]، تغییرات نگرش به آموزش[۳۲]، پیوند زدن آموزش مدرسه به تحولات جهانی[۳۳] و آموزش ضمن خدمت[۳۴] بود. مقوله مدیریتی نیز شامل ۴ مضمون ازجمله توجه مدیران به آموزش‌وپرورش[۳۵]، حمایت مالی[۳۶]، تغییرات نگرشی مدیران[۳۷] و ایجاد چشم‌انداز به آینده[۳۸] بود. این مضامین بازتاب‌دهنده دیدگاه متخصصان راجع به جنبه‌ها و ابعاد توسعه تعلیم‌وتربیت ایران بود.

مقوله انسانی

یکی از مضامین مهمی که در فرایند مصاحبه‌ها احصاء شد، مقوله انسانی بود. براساس نتایج به‌دست‌آمده از مصاحبه با مشارکت‌کنندگان، مضامینی همچون توسعه معلم و دانش‌آموز، تغییر و اصلاح زاویه دید معلم و دانش‌آموز، روحیه پرسشگری و تفکرانتقادی، تقویت روحیه پژوهش و جست‌وجوگری، شناسایی توسعه، تقویت روحیه خلاقیت و اکتشاف طرح شد.

21. Human Indicator
22. Educational Indicator
23. Managerial Category
24. Teacher and Student Development
25. Changing and Reforming the Perspectives of Teachers and Students
26. Inquiry Spirit and Critical Thinking
27. Strengthening the Spirit of Research and Exploration
28. Identifying Development
29. Enhancing Creativity and Exploratory Spirit
30. Analysis of the Existing Educational Status
31. Defining the Desired State
32. Transformation of Educational Perspectives
33. Integrating School Curricula with Global Trends
34. in-service Training
35. Managerial Commitment to Education
36. Financial Support
37. Transformation of Managerial Mindsets
38. Developing a Future Vision

جدول ۳. مضامین اصلی و فرعی استخراج‌شده از داده‌ها

مقوله‌های اصلی	مقوله‌های فرعی
انسانی	توسعه معلم و دانش‌آموز تغییر واصلاح زاویه دید معلم و دانش‌آموز روحیه پرسشگری و تفکرانتقادی تقویت روحیه پژوهش و جست‌وجوگری شناسایی توسعه تقویت روحیه خلاقیت و اکتشاف
آموزشی	بررسی وضعیت موجود آموزش ترسیم وضعیت مطلوب تغییرات نگرش به آموزش پیوند زدن آموزش مدرسه به تحولات جهانی آموزش ضمن خدمت
مدیریتی	توجه مدیران به آموزش‌وپرورش حمایت مالی تغییرات نگرشی مدیران ایجاد چشم‌انداز به آینده

توسعه معلم و دانش‌آموز

بسیاری از مصاحبه‌شوندگان توسعه معلم و دانش‌آموز را یکی از مقوله‌های مرتبط در کاربست توسعه تعلیم‌وتربیت در مدارس می‌دانستند؛ به‌عنوان‌مثال یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «ایده توسعه در صورتی موفقیت‌آمیزاست که قبل از توسعه تعلیم‌وتربیت، خود معلم و دانش‌آموز از جنبه انسانی توسعه یافته باشد، اگر قرار باشد توسعه بدون توسعه معلم و دانش‌آموز صورت گیرد، تلاش و راهی بی‌معنی و بی‌فایده است». یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «زمانی توسعه معلم صورت می‌گیرد که ابتدا به نیازهای معلم توجه شود». یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «توسعه دانش‌آموزان از کودکی اتفاق می‌افتد در نتیجه انتظار می‌رود این دوره مورد توجه ویژه‌ای قرار گیرد».

تغییر و اصلاح زاویه دید معلم و دانش‌آموز

معلمان شرکت‌کننده در مصاحبه، تغییر و اصلاح زاویه دید معلّم و دانش‌آموز را در کاربست توسعه در مدرسه را یکی از موارد مهم در نظر داشتند. به‌عنوان‌مثال یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «موقعی تعلیم‌وتربیت در مدارس از بُعد توسعه تغییر می‌یابد که نگاه و دید معلم و دانش‌آموز تغییر یابد». یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «اصلاح دانش‌آموز باید از کودکی آغاز شود، زمانی که نهال است، یعنی باید به خشت اول و پایه توجه شود: خشت اول چون نهد معمار کج تا ثریا می‌رود دیوار کج».

روحیه پرسشگری و تفکرانتقادی

همچنین مشارکت‌کنندگان پژوهش بر این باور بودند که فرآیند توسعه نباید خالی از روحیه پرسشگری و تفکر انتقادی باشد، باید در مدارس زمینه و بستری فراهم گردد که دانش‌آموزان سؤال کنند و مسائل و مطالب را نقد کنند نه اینکه معلم انتقال اطلاعات باشد و دانش‌آموزان بدون استدلال و برهان بپذیرند و حفظ نمایند. به‌عنوان‌مثال یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «فضای مدرسه باید فضای پرسشی، گفت‌وگو و انتقاد باشد، الان فضای مدرسه این روحیه درحال‌حاضر حاکم نیست». یکی از مشارکت‌کنندگان دیگر می‌گوید: «بهتراست ما به پرسش‌های دانش‌آموزان نمره دهیم نه به پاسخ‌های آنان».

تقویت روحیه پژوهش و جست‌وجوگری

توجه به مبحث پژوهش و جست‌وجوگری در توسعه مدارس ازنظر مصاحبه‌شوندگان یکی از بخش‌های اصلی برای ارتقای توسعه در مدارس محسوب می‌شود. یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «اکتشافی بارآوردن دانش‌آموزان، میکروسکوپی و دقیق نگاه کردن ریز جزئیات و رونمایی از مسئله و پژوهش و جست‌وجوگری بی شک در اسکلت و استخوان‌بندی توسعه بسیار اهمیت دارد».

یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «در فرایند آموزش، اقدام‌پژوهی (پژوهش در عمل) در مدارس کاربرد دارد، باید این متود به جدی مورد توجه واقع شود».

شناسایی توسعه

یکی دیگر از مضامین استخراج‌شده از متن مصاحبه‌ها شناسایی مفهوم و معنای توسعه بود. درواقع مشارکت‌کنندگان بر این باور بودند که قبل از توسعه باید ابتدا توسعه را شناخت که توسعه بیشتر در کجا رخ می‌دهد و به کجا باید بیشتر توجه شود. به‌عنوان‌مثال یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «درست است که نفت و گاز و معدن از ضروریات هرکشور است، اما توسعه در اینها زیاد اتفاق نمی‌افتد، توسعه در آموزش‌وپرورش اتفاق می‌افتد. باید دولت روی آموزش‌وپرورش بیشتر سرمایه‌گذاری کند، به‌ویژه روی نیروی انسانی». یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «باید مثل کشور ژاپن و فنلاند سرمایه کشور را نیروی انسان‌ها متمرکز نماییم». یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «رشد کشور توسعه نیست، ممکن است ما در کشورمان خیلی به رشد رسیده باشیم، اما روی سرمایه‌های انسانی کوتاهی کرده‌ایم». یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «پیشرفت یک کشور فقط نفت و گاز و معادن نیست، این‌ها کمی هستند، باید به‌صورت کیفی به انسان توجه شود».

تقویت روحیه خلاقیت و اکتشاف

همچنین مشارکت‌کنندگان پژوهش بر این باور بودند که یکی از ارکان توسعه، خلاقیت و اکتشاف است. یکی از مشارکت‌کنندگان در این زمینه می‌گوید: «متأسفانه تا الان دانش‌آموزان به‌جای اکتشافی، اکتسابی بار آمده‌اند، درحالی‌که اساساً رویکرد تعلیم‌وتربیت باید اکتشافی باشد». یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «تکالیف زیاد و چارچوب‌های امتحان، حفظیات متأسفانه جلوی خلاقیت و اکتشاف را گرفته، باید این رویه اصلاح شود». یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «پرسش‌های دانش‌آموزان باید خلق‌کننده اکتشاف و خلاقیت باشد، این مسئله‌ای هست که ما باید دنبالش باشیم». یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «برگزاری کلاس‌های خلاقیت در مدرسه بسیار ثمربخش است؛ باید به شیوه کلاس‌داری توجه شود».

مقوله آموزشی

بررسی نتایج مصاحبه درارتباط‌با کاربست توسعه تعلیم‌وتربیت در قلمرو مدارس ایران در مقوله‌های آموزشی نشان داد معلمان به مضامینی همچون بررسی وضعیت موجود آموزش، ترسیم وضعیت مطلوب، تغییرات نگرشی به آموزش، پیوند زدن آموزش مدرسه به تحولات جهانی، تشکیل کارگاه‌ها و آموزش ضمن خدمت اشاره داشتندکه در ادامه تشریح می‌شوند.

بررسی وضعیت موجود آموزش

مشارکت‌کنندگان وضعیت موجود آموزش را مبتنی بر رشد و پیشرفت کمی می‌دانند و نه کیفی. بر همین اساس بسیاری از مشارکت‌کنندگان به بررسی تأمل وضعیت موجود اشاره دارند. به‌عنوان‌مثال یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «وضعیت موجود بیشتر پاسخ‌گراست تا پرسش‌گرا. در صورتی که نظام آموزشی نیازمند بستری است که بتوند تأملی باشد و عمدتاً ایجاد سؤال کند». یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «وضعیت موجود تاکتیکی و رسیدن به رشد است، نه نگاه به دوررس‌ها مبتنی بر توسعه و استراتژیک». یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «مطالب اکتسابی است نه اکتشافی، عمده فضای و محتوای حاکم بر نظام آموزشی رنگ و بوی حفظ کردنی دارند و کمتر به رویکرد کشفی و تأملی می‌پردازد».

ترسیم وضعیت مطلوب

بسیاری از مشارکت‌کنندگان بر این باور بودند که وضعیت مطلوب زمانی محقق می‌شود که به توسعه قدم گذاشته شود و وضعیت مطلوب ترسیم شود. در این زمینه یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «ما باید بدانیم قرار است به کجا برسیم و سپس براساس آن مسیرمان را مشخص کنیم. وقتی مشخص نباشد انتهای مسیر و مطلوبی که مد نظر ماست کجاست و چه مقولات و ویژگی‌هایی دارد، طبیعتاً نمی‌توانیم به‌درستی مسیر را تعیین کنیم». یکی از مشارکت‌کنندگان دررابطه‌با جهت مطلوب می‌گوید: «وضعیت مطلوب در پژوهش، پرسش، خلاقیت و اکتشاف و جهانی اندیشیدن حاصل می‌گردد باید این مقولات را به‌عنوان مسائلی که دنبالش هستیم را ادامه دهیم».

تغییرات نگرشی به آموزش

یکی دیگر از مضامین احصاشده از متن مصاحبه‌ها به تغییرات نگرشی به آموزش مربوط می‌شود. برخی از مشارکت‌کنندگان بر این باور بودند که باید نگرش مسئولین به آموزش‌وپرورش عوض شود و آموزش را در کشور جایگاه واقعی خود را به دست آورد. در همین زمینه یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «باید جهانی بیندیشیم و در این فضا آموزش‌وپرورش به‌عنوان یک رکن اساسی باید دیده شود». یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان گفت: «باید تمرکزگرایی و نگرش از بالا به پایین حذف شود و یک فضای تعاملی و همراه با مشارکت مجریان و معلمان ایجاد شود، فضایی که معلمان احساس کنند می‌توانند ایفای نقش کنند». یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «در نگرش ماقبل از ایجاد انگیزه آموزشی و درسی در مدرسه باید ابتدا احیای انگیزه آموزشی و درسی نماییم، متأسفانه امروزه به‌خاطر مشکلات مادی انگیزه درس خواندن انگار مُرده».

پیوند زدن آموزش مدرسه به تحولات جهانی

بسیاری از مشارکت‌کنندگان بر این باور بودند که نمی‌توان نظام آموزشی را جدای از جامعه جهانی و مسیر توسعه آموزش در دنیا قلمداد کرد. به‌عنوان‌نمونه یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «باید جهانی فکر کنیم و خود را عضوی از جهان بدانیم. البته جهانی اندیشیدن باید از معلم شروع شود، معلم سرمنشأ تغییر است و باید معلمی پرورش داد که بتواند در فرایند تعلیم‌وتربیت به‌عنوان یک معلم جهانی فکر و اقدام کند». یکی از مشارکت‌کنندگان دررابطه‌با جهانی اندیشیدن و بومی عمل کردن می‌گوید: «جهانی اندیشیدن خوب است ولی باید در عمل زیست‌بوم خودمان را نیز فراموش نکنیم باید در فرایندند عمل برگردیم به ریشه و خویشتن خویش، رشد درخت ابتدا از ریشه شروع می‌شود نه از ساقه و برگ، پس می‌شود جهانی فکر کرد و زیست‌بوم خود را نیز دید و به‌صورت ترکیبی عمل کرد».

آموزش ضمن خدمت

برخی از مصاحبه‌کنندگان معتقد بودند فرایند آموزش‌های ضمن خدمت باید به‌عنوان یک فرایند مهم در توسعه تعلیم‌وتربیت دیده شود. به‌عبارتی تشکیل کارگروه‌های توانمندسازی، ایجادکارگاه‌های آموزشی و برگزاری ضمن خدمت می‌تواند نقش مهمی در فرایند توسعه تعلیم‌وتربیت ایفا کند. در این زمینه یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «برای تغییر شیوه کار معلم باید کلاس‌های ضمن خدمت برگزار شود تا معلمان به‌روز شوند و فضای آموزش معاصر را با روش‌های جدید اپدیت (به‌روز) کنند». یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «گسترش رسانه و مواد آموزشی و ابزار و تکنولوژی در مدرسه اهمیت دارد، معلمان باید آموزش‌های لازم برای استفاده از این رسانه‌ها و مواد آموزشی یادبگیرند. بنابراین باید به این‌ها از طریق آموزش‌های ضمن خدمت آموزش داد».

مقوله مدیریتی

یکی دیگر از اصلی‌ترین مضامین احصاشده از مصاحبه‌ها، شناسایی مؤلفه‌های کاربست مقوله‌های مدیریتی بود. ازجمله زیرمقوله‌های مدیریتی برای کاربست توسعه در مدارس توجه مدیران به آموزش‌وپرورش، حمایت مالی، تغییرات نگرشی مدیران، ایجاد چشم‌انداز به آینده بود که در ادامه مدنظر قرار می‌گیرد.

توجه مدیران به آموزش‌وپرورش

از نظر مشارکت‌کنندگان یکی از مقولاتی که در حوزه مدیریت آموزش‌وپرورش حائز اهمیت است، برجسته‌سازی آموزش در نظر مدیران است. به‌عنوان‌مثال یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «موتور توسعه، آموزش‌وپرورش است و در آموزش‌وپرورش مدیران هستند که عمده سیاست‌گذاری‌ها و حمایت‌ها از اجرای برنامه‌های آموزشی دارند. بنابراین فرایند انتخاب، گزینش و توسعه مدیران آموزش می‌تواند یک نقش مهم را ایجاد کند». یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «اسناد تحولی و سند بنیادین مهم است. اما تحول در انسان ایجاد می‌شود لذا سیاستمداران و تصمیم‌گیران آموزشی باید بیشتر به معلمان توجه نمایند و این معلم هست که می‌تواند کشور را متحول سازد».

حمایت مالی

یکی دیگر از مضامین احصاشده از متن مصاحبه‌ها، حمایت مالی است. در مواقع مصاحبه‌شوندگان کاربست توسعه در مدارس را منوط به حمایت مالی و تأمین بودجه و اعتبارات لازم برای آن می‌دانستند. در این زمینه یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «درست تلاش کردن و خلاقیت و پژوهش در مدرسه از اهمیت خاصی برخوردار است ولی اگر موضوع را به شکل عمیق بررسی کنیم، می‌بینیم که بدون حمایت مالی زمینه‌سازی اثربخش نخواهد بود». یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «به‌منظور تحول در آموزش‌وپرورش طبیعی است که نیاز به امکانات، مواد آموزشی جدید و جذب نیروی انسانی توانمند هستیم، همه این موارد به بودجه نیاز دارد. آموزش‌وپرورشی که نتواند بودجه مورد نیاز را برآورده کند، طبیعتاً نمی‌تواند تحول پیدا کند».

تغییرات نگرشی مدیران

یکی دیگر از مضامین استخراج‌شده از متن مصاحبه‌ها، تغیرات نگرشی مدیران بود. برخی از مصاحبه‌شوندگان اذعان داشتند نباید آموزش‌وپرورش را مصرفی بدانیم، چون مدرسه تولید فرهنگ جامعه است و از همه تولیدها مهم است و دیگر اینکه سرمنشأ همه تولیدها از مدرسه برمی‌خیزد. یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «علل عدم تغییر نگرش مدیران به مدارس، نشناختن مزایای تغییر و ازد دست ندادن مزایای موجود است، باید این فضا اصلاح شود و جامعه و کارگزاران تعلیم‌وتربیت اهمیت توسعه منابع انسانی و تربیت را به‌عنوان یکی سرمایه جدید قلمداد کنند». یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «نگرش مدیران به تعلیم‌وتربیت نباید کوتاه‌مدت باشد باید به دوررس‌ها و پلان‌های (برنامه‌های) آینده سرکشید».

ایجاد چشم‌انداز به آینده

بسیاری از مشارکت‌کنندگان مقوله چشم‌انداز به آینده را یکی از مسائل مهم در توسعه تعلیم‌وتربیت قلمداد می‌کنند. در همین زمینه یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «رونمایی از مسئله توسعه، یک مسئله آینده‌نگرانه است، باید چشم‌اندازها را مشخص کنیم و براساس چشم‌اندازها برنامه‌ها تدوین شود. موتور توسعه آینده کودکان هستند، باید برای چشم‌انداز آینده براساس و پایه‌ها

توجه شود، که همان فهم کودکی است. همان سرمایه‌گذاری درکودکی است، بنابراین انتظار می‌رود که مدارس و دوره عمومی آموزش مورد توجه واقع شود».

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف شناسایی مؤلفه‌های توسعه تعلیم‌وتربیت در قلمرو مدارس ایران طراحی شد. به‌منظور دستیابی به هدف پژوهش، مناسب‌ترین رویکرد کیفی و از نوع گراندد تئوری بود. باتوجه‌به روش پژوهش، مشارکت‌کنندگان پژوهش، از بین فعالان تعلیم و تربیت انتخاب شدند و با آن‌ها مصاحبه صورت گرفت و سپس براساس الگوی کیفی و مبتنی بر تکنیک کلایزی، داده‌ها به چارچوب پیشنهادی توسعه تعلیم‌وتربیت در نظام آموزشی ایران تدوین شدند.

در باب اهمیت توسعه تعلیم‌وتربیت، امروزه که نجوای مستمر انتخاب، فرصت و تغییر در تعلیم‌وتربیت طنین‌انداز است (پاپی و همکاران، ۱۴۰۱) و تمنای مداوم توسعه از مهم‌ترین و پرتکرارترین مفاهیم تعلیم‌وتربیت است (پاپی و همکاران، ۱۴۰۱) و رونمایی مسئله و پیدا کردن راه‌حل‌ها از اهمیت بسزایی برخورداراست (منصوری و همکاران، ۱۳۹۶)، به‌کارگیری افراد توانمند در توسعه نیازمند پرورش مجموعه منظومه شایستگی‌ها ازجمله نگرش، توانمندی، آینده‌نگری و دیگر ویژگی لازم می‌باشند، و ازآنجاکه گویاترین، روان‌ترین و نافذترین شیوه در توسعه تعلیم‌وتربیت بهره‌مندی از دیدگاه صاحب‌نظران است و توسعه تعلیم‌وتربیت یکی از مقولات ضروری بالندگی جامعه است و فعالیت‌های درست معلمان مدرسه ما را به حقیقت توسعه بیشتر نزدیک می‌کند و بهره‌گیری از توسعه نقش بسزایی در کسب شایستگی‌های لازم برای معلمان و دانش‌آموزان دارد.

ازاین‌رو یافته‌های این پژوهش درخصوص سؤال اصلی این تحقیق نشان داد شناسایی مؤلفه‌های توسعه تعلیم‌وتربیت در قلمرو مدارس ایران مستلزم توجه به سه مقوله اساسی از جمله، انسانی، آموزشی و مدیریتی است و یافته‌های به‌دست‌آمده از کاربست مقوله انسانی در شناسایی مؤلفه‌های کاربست توسعه در قلمرو مدارس ایران، شامل ۶ زیرمجموعه توسعه معلم و دانش‌آموز، تغییر و اصلاح زاویه دید معلم و دانش‌آموز، روحیه پرسشگری و تفکر انتقادی، تقویت روحیه پژوهش و جست‌وجوگری، شناسایی توسعه و تقویت روحیه خلاقیت و اکتشاف بود که با نتایج قربانی (۱۴۰۱)، کریمی (۱۴۰۰)، فاضلی (۱۴۰۰)، ویلینگهم (۲۰۰۹) همخوان است.

درخصوص شناسایی مؤلفه‌های کاربست توسعه تعلیم‌وتربیت در قلمرو مدارس ایران می‌توان استدلال کرد که ازآنجایی‌که ذات تعلیم‌وتربیت در مدرسه به توسعه آن وابسته است، لذا دست‌اندرکاران و مسئولین تعلیم‌وتربیت باید با تأکید بر این جنبه مهم، روش‌های تقویت روحیه پرسشگری، تفکر انتقادی، خلاقیت و اکتشاف، جنبه‌های تغییر، پارامترهای توسعه را شناسایی و در قالب یک تدابیر ترکیبی تدارک ببینند، تا همین عوامل به تحول و دگرگونی تعلیم‌وتربیت در مدارس از جنبه انسانی منجر گردد، به‌ویژه توجه به پایه دوران کودکی.

به‌علاوه درارتباط‌با مقوله آموزشی، توسعه تعلیم‌وتربیت بیانگر ۵ زیر مقوله ازجمله بررسی وضعیت موجود آموزش، ترسیم وضعیت مطلوب، تغییرات نگرش به آموزش، پیوند زدن آموزش مدرسه به تحولات جهانی و تشکیل کارگاه وآموزش ضمن خدمت بود که با پژوهش فاضلی (۱۴۰۰) ، قربانی (۱۴۰۱)، کریمی (۱۴۰۰) همخوانی دارد. درارتباط‌با مقوله آموزشی، توسعه تعلیم‌وتربیت در مدارس می‌توان گفت که عوامل دخیل در وضعیت موجود و وضعیت مطلوب آموزش ازجمله معلم و دیگر افراد باید یک سری ویژگی داشته باشند تا توسعه اثربخش گردد؛ اول اینکه نگرش و لنز دید معلمان و دانش‌آموزان در نگاه به آموزش تغییر یابد، مدرسه به تحولات جهانی پیوند زده شود. محتوای آموزشی از نیازهای دانش‌آموزان نشأت گرفته باشد، فضای مدرسه از روحیه پرسشگری، تفکرانتقادی، گفت‌وگو و مشارکت و پژوهش پُر شود، با خروج از محصول‌مداری، نمره‌مداری به سؤال‌مداری و جریان‌مداری روی آورند، احساس نیاز شدید به ضرورت‌های تحول آموزشی در مدارس هویدا شود، قبل از ایجادانگیزه آموزشی ابتدا احیای انگیزه آموزشی صورت گیرد، چشم‌انداز و کروکی و نقشه و برنامه آینده درست ترسیم گردد.

همچنین در مقوله مدیریتی توسعه تعلیم‌وتربیت در مدارس، نتایج شامل توجه مدیران به آموزش‌وپرورش، حمایت مالی، تغییرات نگرشی مدیران و ایجاد چشم‌انداز به آینده بود که با نتایج پژوهش کریمی (۱۴۰۰)، قربانی (۱۴۰۱) و فاضلی (۱۴۰۰) همخوانی دارد. توسعه در مدارس از جنبه مدیریتی نیازمند یک چشم‌انداز دقیق، یک برنامه‌ریزی بلندمدت با نیروهای انسانی متخصص و کارآمد و اتخاذ استراتژی جدید، اعمال تغییرات همه جانبه، تشکیل اتاق فکر و تخصیص اعتبار و بودجه کافی است، ازآنجاکه معلمان خط مقدم تعلیم‌وتربیت هستند، لذا استفاده از نظرات و دیدگاه‌های آن‌ها در ایجاد توسعه در مدارس و همچنین در صورت امکان تفویض بعضی اختیارات و مسئولیت‌ها به آن‌ها می‌تواند اثربخش باشد.

پژوهش حاضر توسعه تعلیم‌وتربیت را از منظر معلمان در نظام آموزش عمومی مطالعه کرده است. از این منظر نمی‌توان بدون این ملاحظه نتایج را به دیدگاه سایر ذی‌نفعان ازجمله سیاستگذاران آموزشی، اعضای هیئت علمی دانشگاه و والدین تعمیم داد.

از منظر کاربردی پیشنهاد می‌شود براساس طبقه‌بندی ارائه‌شده، سیاست‌گذاری‌های آموزشی برای کیفیت‌بخشی به برنامه‌های راهبردی و کوتاه‌مدت آموزش‌وپرورش تدوین شود. همچنین شاخص‌های استخراج‌شده پژوهش می‌تواند راهنمای عمل برنامه

درسی و آموزشی در نظام آموزش عمومی قرار گیرد. از منظر پژوهشی پیشنهاد می‌شود مؤلفه‌ها و شاخص‌های استخراج‌شده را به‌عنوان ابزار کمی اعتبارسنجی کرد و براساس آن وضعیت نظام آموزشی را براساس شاخص‌های توسعه تعلیم‌وتربیت مورد بررسی قرار داد. همچنین براساس شاخص‌های ارائه‌شده می‌توان کیفیت تعلیم‌وتربیت را در مناطق مختلف مورد بررسی قرار داد.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

ملاحظات اخلاقی موردنظر در پژوهش‌های تربیتی را رعایت کرده است. ازجمله اینکه ضمن آگاهی آزمودنی‌ها از اهداف پژوهش، حضور همه آزمودنی‌ها در پژوهش به‌صورت آگاهانه و همراه با رضایت بوده است. به آزمودنی‌ها این اطمینان داده شد که تمام داده‌ها به‌صورت محرمانه نزد پژوهشگر محفوظ می‌ماند و نتایج به‌صورت کلی منتشر می‌شود.

حامی مالی

مقاله برگرفته از رساله دکتری ایرج حمیدی دانشجوی دکتری رشته فلسفه تعلیم و تربیت است که در دانشکده تعلیم و تربیت اسلامی دانشگاه علوم و تحقیقات انجام شده است. این پژوهش هیچ‌گونه کمک مالی از سازمانی‌های دولتی، خصوصی و غیرانتفاعی دریافت نکرده است.

مشارکت‌نویسندگان

گردآوری داده، تحلیل داده و نگارش پیش‌نویس:ایرج حمیدی؛ مفهوم‌سازی، روش‌شناسی و اعتبارسنجی و نظارت پروژه: سعید بهشتی؛ روش‌شناسی و ویراستاری و نهایی‌سازی: نجمه وکیلی.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان، این مقاله تعارض منافع ندارد.

تشکر و قدردانی

پژوهشگران از تمام کسانی که در فرایند جمع‌آوری داده‌های پژوهش کمک کرده‌اند، به‌خصوص متخصصانی که در فرایند مصاحبه مشارکت داشته‌اند، قدردانی می‌نمایند.

سلامت و آموزش در دوران کودکی
JOURNAL OF CHILDHOOD HEALTH AND EDUCATION

References

Aple. M. W. (2013). Can education change society? London: Routledge. [Link]

Bagherpour, A., Fath Ali Beigi, P., & Abtahi, M. (2025). [Impact of Storytelling-Based Therapy on Improving the Self-Efficacy of Children with Attention Deficit/Hyperactivity Disorder (ADHD) (Persian)]. *Journal of Childhood Health and Education, 6*(2), 320-332. [DOI:10.22034/jeche.6.2.319]

Cornito, C. M. (2021). Striking a balance between centralized and decentralized decision making: A school-based management practice for optimum performance. *International Journal of Social Sciences and Economic Review, 3*(4), 10-17. [DOI:10.36923/ijsser.v3i4.122]

Efendi, S. (2020). The Role of Human Capital in the Education Sector in Efforts to Create Reliable Organizational Human Resources. *International Journal of Science and Society, 2*(1), 405-413. [DOI:10.54783/ijsoc.v2i1.342]

Fazeli, N. (2018). School as a field of meaning: A perspective and discussion on the future of school in Iran. Tehran: Mashgh-e Shab. [Link]

Fazeli, N. (2022). The problem of school: A critical rethinking of education in Iran. Tehran: Housh-e Nab. [Link]

Ghorbani, H. (2023). Mohammad-Reza Sarkar-Arani's account of the problem of development in Iran. Tehran: Shargh. [Link]

Heydary, H., & Mansoori, S. (2022). [Leisure Time and Gender: A Reflection on the Lived Experience of Female Students of Shiraz University (Persian)]. Quarterly Journal of Woman and Society12(48), 67-82. [Link]

Hedayati Varkiani, M., Ayati, M., & Akbaribooreng, M. (2026). [Learner Agency in Children: Identifying Markers and a Framework for Promoting Health and Effective Learning (Persian)]. *Journal of Childhood Health and Education, 6*(4), 556-581. [Link]

Karimi, A. (2022). What education is not. Tehran: Monadi-ye Tarbiat. [Link]

Karimi, A. (2023). Inverted aims and forbidden interpretations. Tehran: Monadi-ye Tarbiat. [Link]

Krishnamurti, J. (1953). *Education and the significance of life.* New York: Harper and Brothers. [Link]

Leider, C. M., Colombo, M., & Nerlino, E. (2021). Decentralization, teacher quality, and the education of English learners: Do state education agencies effectively prepare teachers of Els? *Education Policy Analysis Archives, 29,* 100-100. [DOI:10.14507/epaa.29.5279]

Mansoori, S., Abedini-baltork, M., Lashkari, H., & Bagheri, S. (2017). [Effectiveness of Problem-Based Learning on Student's Academic Performance: A quasi-experimental study (Persian)]. *Research in Medical Education, 9*(1), 8-1. [DOI:10.18869/acadpub.rme.9.1.8]

Mehralizadeh, Y. , Sepacy, H., & Atashfeshan, F. (2005). [A Study of the Feasibility of Application of School- Based Management and its Obstacles in Iran's Secondary Education: A Case Study in Ahvaz City, Khuzestan (Persian)]. *Journal of Educational Sciences, 12*(2), 1-22. [Link]

Moradi, S., & Aminbeidokhti, A. A. (2019). [The education system and a ten-year lack of an operational model for evaluating the performance of the board of trustee's schools from the perspective of school-based management system (Persian)]. *Journal of Management and Planning In Educational System, 12*(1), 101-124. [DOI:10.29252/mpes.12.1.101]

Papi, S., Hashemi, S. J., Valavi, P., & Safaei Moghaddam, M. (2022). [The position of the desired internal change in the upstream documents of the educational system of Iran (Persian)]. *Education Strategies in Medical Sciences, 15*(5), 435-446. [Link]

Renani, M. (2023). The problem of development in Iran. Tehran: Shargh.

Rohani, N., & Ashouri, M. T. (2026). [Application of Choice Theory in Designing an Educational Model from the Perspective of Artistic Experience (Persian)]. *Journal of Childhood Health and Education, 6*(4), 688-701. [Link]

Sodirjonov, M. M. (2020). Education as the Most Important Factor of Human Capital Development. *Theoretical & Applied Science, 4*(84), 901-905. [DOI:10.15863/TAS.2020.04.84.161]

Talbei, E., taghvaeinia, A., & Nikdel, F. (2025). [Impact of a Training Program Based on Seligman's PERMA Model on the Social Skills of Male Elementary School Students (Persian)]. *Journal of Childhood Health and Education, 6*(3), 348-361. [Link]

Willingham, T. (2009). *Why Don't Students Like School?: A Cognitive Scientist Answers Questions About How the Mind Works and What It Means for the Classroom.* Hoboken: Wiley. [DOI:10.1002/9781118269527]

Zolfaghari, H., Mansoori, S., & Shafiepoor Motlagh, F. (2025). [Identifying the characteristics of an inspiring teacher: A synthesis study (Persian)]. *Research in Teaching, 13*(2), 56-85. [Link]